

Medya Yetkinliğinin Kuramsal Temelleri

Theoretical Foundations of Media Competency

Füsun ALVER

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

Özet

İletişim bilimcilerin, pedagoğların ve eğitim planlamacılarının sık sık kullandıkları "medya yetkinliği" (medya okur-yazarlığı) kavramı, ilk bakışta soyut, çok anlamlı ve anlaşılması güç bir kavram olarak görülmektedir. "Medya yetkinliği" kavramı, medyanın erişim alanının genişlemesiyle önem kazanmaya başlamış, pedagoğlar, medyayı çocukların ve gençlerin toplumsallaşma sürecinde tehlikeli olarak görmüşler, denetim yönelimi içinde olmuşlar ve medyadan kaynaklanan sorunların aşılması için koruma amaçlı pedagoji çalışmalarının geliştirilmesini önermişlerdir. Medya yetkinliğinin kuramsal kökenleri yapısalcı yaklaşımın temsilcilerinden ABD'li dilbilimci Noam Chomsky, Frankfurt Okulu'nun en son temsilcisi olarak kabul edilen Alman iletişim bilimci Jürgen Habermas, kültürel kuramın temsilcilerinden Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, sistem kuramcısı Alman sosyolog Niklas Luhmann ve eleştirel medya çalışmaları temsilcilerinden Alman medya pedagoğu Dieter Baacke'nin çalışmalarına dayandırılarak açıklanabilir. Chomsky, birbirile ilintili olarak "performans" ve "yetkinlik" kavramlarını geliştirmiş; Habermas, yetkinlik kavramını, iletişim kuramı açısından irdelemiş ve "iletişimsel yetkinlik" kavramını ortaya koymuştur. Luhmann, iletişimsel eylem yetkinliğini ve medyayı sistem kuramı çerçevesinde irdelemiştir. Baacke ise, yetkinlik kavramını medya ile ilişkilendirerek, dört aşamalı bir medya yetkinliği kuramı ortaya koymuştur. Medya yetkinliğinin kuramsal temellerinin irdelenmesini amaçlayan bu çalışmada Chomsky, Habermas, Bourdieu, Luhmann ve Baacke'nin "yetkinlik", "dilsel yetkinlik", "iletişimsel yetkinlik" ve "medya yetkinliği" ne ilişkin düşünceleri eleştirel olarak incelenecek ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yetkinlik, dilsel yetkinlik, iletişimsel yetkinlik, medya yetkinliği.

Abstract

"Media competence" (media literacy) is a frequently used concept by communication scientists, pedagogues and education planners. At first it could be appeared as it is an abstract, meaningful and abstruse concept. "Media competence" concept has started to gain importance as media's broadcast area extends. Pedagogues evaluate media as a dangerous tool for children and youths in the their socialization process. Due to this, they tend to control the media and suggest development of protect aimed pedagogic studies to solve the media-based problems. The theoretic roots of "media competence" can be predicated to American linguist Noam Chomsky -member of structural approach-, German communication scientist Jürgen Habermas who is assumed as the last member of Frankfurt School, French sociologist Pierre Bourdieu -member of cultural theory-, German sociologist Niklas Luhmann -system theorist- and German media pedagogue Dieter Baacke who is a member of critical media studies. Chomsky developed "performance" and "competence" concepts relatedly; on the other hand Habermas examined "competence" concept from the perspective of communication theory and manifested the "communicational competence" concept. Luhmann examined "competence of communicational action" and media from the perspective of system theory. In addition to these, Baacke established a four-phased "media competence" theory by corraleting media and competence concept. In this study which is aimed to examine the theoretical roots of media competence, the ideas of Chomsky, Habermas, Bourdieu, Luhmann and Baacke's "competence", "linguistic competence", "communicational competence" and "media competence" will be critically analysed and evaluated.

Key words: Competence, linguistic competence, communicational competence, media competence.

1. Giriş

İletişim bilimcilerin, pedagogların ve eğitim planlamacılarının sık sık kullandıkları "medya yetkinliği" (medya okur-yazarlığı) kavramı, ilk bakışta soyut, çok anlamlı ve anlaşılması güç bir kavram olarak görülmektedir. "Medya yetkinliği" kavramı, medyanın erişim alanının genişlemesiyle önem kazanmaya başlamış, pedagoglar, medyayı çocukların ve gençlerin toplumsallaşma sürecinde tehlikeli olarak görmüşler, denetim yönelimi içinde olmuşlar ve medyadan kaynaklanan sorunlarının aşılması için koruma amaçlı pedagoji çalışmalarının geliştirilmesini önermişlerdir. Özellikle televizyon yayınları aracılığıyla bilincin, geç kapitalizm tarafından denetlendiği ve iletilen gerçeğin "ideoloji" olduğu varsayılmış, bireylere ve topluma "medya yetkinliği"nin kazandırılması yoluyla yanlış bilinç oluşturulmasının önlenilebileceği düşünülmüştür.

Sorun iletişim teknolojisinin hızlı gelişmesi ve medyanın erişim alanlarının genişlemesine koşut olarak medyanın etkisinin artması, çocukların, gençlerin ve toplumun geniş kesimlerinin medyanın amaçları, yapısı, üretim ve çalışma esasları konularında yeterince bilgili ve bilinçli olmamalarıdır. Medya, insanların yaşantı ve deneyim çevresini genişletmekte ancak aynı zamanda onların birincil deneyimlerini sınırlandırmakta ve kendisine bağımlılıklarını artırmaktadır. Bu nedenle bireylere medya yetkinliğinin kazandırılması gerekmektedir. Medya yetkinliğinin amacı yalnızca medyanın olumsuz etkilerinin bilişsel olarak giderilmesi için beceri ve yeteneklerin kazandırılması değildir; amaç giderek daha güçlü bir şekilde medya tarafından belirlenen yaşam alanının korunmasıdır. Ancak bu alanın medyadan korunmasında, medyanın kendisi bir araç olarak kullanılmalıdır. Medyanın nesne ve araç olduğu bu alanda bireylerin, bağımsızlıkları sağlanabilecek ve korunabileceklerdir. Bu çerçevede "yetkinlik" ve "medya yetkinliği" kavramlarının yanında "medya yetkinliğinin" belirleyici boyutlarının açıklanması önem kazanmaktadır.

Dieter Baacke (1980:100), yetkinlik (competence) sözcüğünün Latince "competere" sözcüğünden türediğini ve "bir şeyi amaçlamak" ya da "bir şeyi elde etmeyi amaçlamak" anlamına geldiğini söylemektedir. Franz Weinert (1999:24) ise, yetkinlik kavramını şöyle açıklamaktadır:

"Yetkinlik, karmaşık bilişsel durumların üstesinden gelebilmek için bir koşuldur. Yetkin eylemde bilişsel, güdüleyici, normatif ve sosyal bileşenler vardır. Doğal yeteneklerin dışında yetkin davranışlar öğrenilebilir ve öğrenilmelidir. Bu temelde yetkinlik, sorunları çözmek ve yenilerine karşı koyabilmek için yeteneklerin, becerilerin ve bilginin bir araya gelmesini ifade eder. Bunun yanında örgütleyici kavram olarak 'ehliyet'i ya da normatif sınıflandırma olarak 'sorumluluğu' ve 'eylemde bulunabilmek için gerekli araçlara sahip olmayı' da kapsamaktadır".

Medya yetkinliği ise, medya tarafından biçimlendirilen bir dünyada bireylerin, uygun eylemlerde bulunabilmesi becerilerine sahip olmalarını ifade etmektedir. Sembolik görselliğin giderek egemen olmaya başladığı çağımızda bireylerin, medyayı ve üretimlerini anlayabilmeleri için sembolleri ve kodları deşifre edebilmek yeteneklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Medya yetkinliği, bireylerin kendi ifadelerinin ve toplumsal öneme sahip konuların üretilmesinin ve yayılmasının şekillendirilmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede medya sunumlarının üretim ve dağıtım koşullarının bireysel ve toplumsal anlamı içinde çözümleyici olarak kavranması ve medya kültürünün şekillendirilmesine etki edilmesi istenmektedir. "Medyanın şekillendirmesi medyanın işaret dilinin, enformasyon yayma ilkelerinin ve işlevselliğinin doğru anlaşılmasını ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Medya yetkinliği bireylere, medya kullanımının duygulara, tasarımlara, davranışlara, değer yargılarının oluşumuna etkisini göstermeyi, bu etkinin toplumsal ve siyasal bağlantılarıyla anlaşılmasını ve değerlendirme yapılmasını sağlamayı amaçlamaktadır" (Wunden, 1980:8).

Medya yetkinliğinin kuramsal kökenleri yapısalcı yaklaşımın temsilcilerinden ABD'li dilbilimci Noam Chomsky (1969), Frankfurt Okulu'nun en son temsilcisi olarak kabul edilen Alman iletişim bilimci Jürgen Habermas (1971; 1981), kültürel kuramın temsilcilerinden Fransız sosyolog Pierre Bourdieu (1970), sistem kuramcısı Alman sosyolog Niklas Luhmann (1971;1972) ve eleştirel medya çalışmaları temsilcilerinden Alman medya pedagoğu Dieter Baacke'nin (1980) çalışmalarına dayandırılarak açıklanabilir. Chomsky, birbiriyle ilintili olarak "performans" ve "yetkinlik" kavramlarını geliştirmiş; Habermas, yetkinlik kavramını, Luhmann ile birlikte yazdıkları "Toplum Kuramı ve Sosyal Teknoloji" (1971) başlıklı çalışmasında iletişim kuramı açısından irdelemiş ve "iletişimsel yetkinlik" kavramını ortaya koymuştur. Luhmann, iletişimsel eylem yetkinliğini ve medyayı sistem kuramı çerçevesinde irdelemiştir. Baacke ise, yetkinlik kavramını medya ile ilişkilendirerek, dört aşamalı bir medya yetkinliği kuramı ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın amacı, medya yetkinliğinin kuramsal temellerinin irdelenmesidir. Bu çerçevede Chomsky, Habermas, Bourdieu, Luhmann ve Baacke'nin "yetkinlik", "dilsel yetkinlik", "iletişimsel yetkinlik" ve "medya yetkinliği" ne ilişkin düşünceleri eleştirel olarak incelenecek ve değerlendirilecektir.

2. Noam Chomsky: Evrensel Dil Yetkinliği

Descartes ve Humboldt tarafından ortaya konulan "yetkinlik" kavramı, dilbilimci Chomsky (1969) tarafından "dil yetkinliği" olarak düşünülmüş, "anlayış" ile ilintilendirilmiş ve geliştirilmiştir. Chomsky, yetkinlik kavramını açıklarken, özellikle Humboldt'un 1800'lü yılların ikinci yarısında gerçekleştirdiği "Genel Dilbilime Giriş" çalışmalarından yararlanmış, ancak Humboldt'un "dilsel içeriklerin eğilimleri"ne ilişkin düşüncesini benimsememiştir. Dilbilim ile psikoloji arasındaki ilişkiye önem veren, dilbilimi bilişsel psikolojinin bir alanı olarak kabul eden Chomsky, dilbilimcilerin temel görevinin, insan dilinin yapısına ilişkin tümdengelimle dayanan bir kuramın tasarımı yapmak olduğunu düşünmüştür. Bu çerçevede insan doğasının anlaşılması için var olan durumların incelenmesi ve ana dillerin yetkinliğini oluşturan kuralların egemenliğinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kuramın, aynı zamanda tüm dilleri kapsayacak şekilde genel olması, ancak diğer iletişim sistemlerini kapsayacak kadar da özel olması gerekmektedir.

Chomsky (1969), dilsel yetkinliği açıklarken, yapısalcı yaklaşımın temsilcilerinden dilbilimci Ferdinand de Saussure'in, "langue" ve "parole" kavramlarını farklı bir şekilde yorumlamıştır. İkili karşıtlıklar temelinde "langue" ve "parole" kavramları ile dilbilim yönteminin temelini oluşturan Saussure (1967:31), "langue"yi, üretici kurallar sistemi değil, elementlerin envanteri, sosyal bir olgunun ürünü olarak düşünmüştür. Sentaks ise, languenin bir nesnesi değil, aksine "parole"sidir. Saussure, için "parole" tamamen durağandır; çünkü "parole" dilsel ifadelerin bir ürünü, tüm konuşulan cümlelerin bir toplamıdır. Dilin toplumsal işlevi, langueye aittir. Chomsky'nin (1969:13 v.d) düşüncesinde ise, Saussure'nin geliştirdiği "langue" ve "parole" kavramlarının yerini "yetkinlik" ve "performans" kavramları almıştır. Chomsky, kavramların arasındaki farkları ortaya koyarak, onların aydınlatılmasına karşı etkide bulunmayı amaçlamıştır. "Yetkinlik", dil bilgisiyle ilgilidir ve "langue" kavramına, "performans" ise, dilin gerçekleştirilmesiyle ilgilidir ve "parole" kavramına uygundur. "Langue" ve "yetkinlik" ile bir dilin konuşma sistemi ifade edilmektedir. Chomsky'e göre, "yetkinlik", belirli bir eylemi yapabilme ehliyeti ve yetkisidir ve eğilim ile ilişkilidir. "Yetkinlik", evrensel yetkinlik olarak bireysel bilginin ifadesidir ve algılanabilen derin dilbilimsel yapıyı ifade etmektedir. "Yetkinlik", bir ölçüde psikolojiktir; dilin sınırsız üretiminde, üretim mekanizması olarak dinamik bir tasarımıdır; "langue" ise, daha çok dilin toplumsal karakterini ortaya koymaktadır. Chomsky, yetkinliğin konuşanın ya da dinleyenin içselleştirdiği bilgi ya da linguistik bir çözümlemede bir temel oluşturmadığını düşünmektedir. "Yetkinlik", konuşmacı ya da dinleyicinin kendisine ilişkin dilsel bilgisidir; somut durumda kullanımı halinde "performans" olmaktadır. "Langue" ve "yetkinlik" gibi "performans" ile "parole" arasında da farklılıklar vardır. Chomsky için "performans", dilsel ifadelerin anlamsal olarak algılanabilen tarafını ya da onun yapısının üst yüzeyini ifade etmektedir. "Performans", yetkinliğin belirli koşullar altında güncel kullanımıdır. Chomsky dilsel iletişimde, ideal ve kuramsal çerçeve içinde yer almayan her şeyin "performans" olduğunu düşünmüştür. Kesin kuralların performansa ait olduğunu söylemiş ve

böylece yetkinlik alanını olabildiğince sınırlı tutmaya çalışmıştır. Bu, performansın iletişim için önemsiz olduğu ya da onunla ilgilenilmediği anlamına gelmemektedir. Chomsky, tüm olası işlevleri ile performansı dinamik karaktere sahip olarak düşünmüş; yetkinliği, cümle kurmak ve anlamak becerisi olarak tanımlarken performansı, bu becerinin çeşitli etkenlerin etkisine rağmen kullanılması olarak kavramış ve iki kavramı birbirlerinden ayırmıştır. Chomsky'e göre, bellek yoğunlaşma, yorgunluk gibi etkenler tarafından belirlenen somut iletişim durumlarında bilgiden nasıl yararlanılabildiği, "dilsel performans" kavramı ile açıklanmalıdır. Dilsel performans bellek, yoğunlaşma noksanlığı, yorgunluk ve alkollü içecek gibi etkenler tarafından olumsuz etkilenen somut iletişim durumunda yetkinliğin kullanımının sağlanmasıdır. Bununla birlikte dilin kullanımının, performansın altına yerleştirilemeyecek olan ve kurallara sahip olduğu sürece dilsel yetkinliğe başka bir anlamda ait bir açısı daha bulunmaktadır. Bu çerçevede dilsel tasarım aracına egemen olan yetkinlik değil; aksine uygun bağlamlarda doğru oluşturulan cümlelerin kullanım esasına dayalı yetkinlik söz konusudur.

Chomsky (1969:17 v.d), bilginin tek kaynağının us olduğunu ileri sürmüş, insanın, konuşma eyleminde önemli bir rol oynayan ve özgür insan olarak dışarıdan gelen uyarılara karşı deterministik eylemde bulunmamasına olanak tanıyan özgün yeteneklere sahip olduğunu söylemiştir. Chomsky, "yetkinlik" kavramını, "insan yetkinliği"nin içkin bir kurallar sistemi olması nedeniyle, insanın sayısız cümle üretme yeteneğini göz önünde bulundurarak geliştirmiştir. Chomsky, insanların dilsel yetkinliğe sahip varlıklar olarak, isteklerine göre pek çok düşünce üretebilmelerini ve bunu ifade etmelerini esaslı bir özellik olarak görmektedir. Chomsky, bireyin dil aracılığıyla isteğine göre, pek çok fikrini ifade edebilmesini ya da yeni durumlara tepki gösterebilmesini, dilin temel özelliği olarak düşünmüş ve insanların dilsel ve diğer simgeler yardımıyla kendisini ifade etme konusunda doğal bir yeteneğe sahip olduğunu ileri sürmüştür. "Dilsel eylem yetkinliği" insanın, dünyanın tasarımına etkin katılımına olanak sağlamaktadır. Doğuştan konuşmaya yetenekli olan insan, çevresinde konuşulan dili benimseyerek, toplumsallaşmaktadır. Chomsky'e göre, dilsel yetkinlik, konuşmacının bilinçli ya da bilinçsiz olarak dili hakkında bildiği her şeyi kapsamaktadır. Dilsel yetkinlik, ideal bir konuşmacı ya da dinleyicinin homojen bir toplulukta konuşma eylemi sürecinde bilinçsiz olarak sahip olduğu bilgidir ve zihinsel olarak sunulan kurallar ve ilkeler sisteminden oluşmaktadır. Bunun yanında kişiye elementlerin (sözcükler) envanterleri temelinde somut bir iletişim durumunda ilkesel olarak sonsuz sayıda ifade ortaya koymak, anlamak ve cümlelerin dilbilgisel durumları, çok anlamlılıkları ve eş anlamlılıkları konusunda yargıda bulunma olanağı sunmaktadır. Chomsky, tüm dilleri, dil kullanımının yaratıcılığını kapsayan ve temel kuralları vurgulayan "evrensel dilbilgisi" ile tamamlamak gerektiğini düşünmüştür. Chomsky bu çerçevede, dil kullanımının yaratıcı açısını kapsayan, derin ve esaslı kuralları vurgulayan evrensel bir dilbilgisinden söz etmektedir.

Chomsky (1998), insanların dilsel yeteneklerinin basitçe büyüleme, tepki gösterme ve rastlantıyla açıklanamayacağını, aksine dilsel yeteneklerin içselleş-

tirilmiş bir bilgi sistemi olarak kavranan karmaşık bir kurallar sistemi olduğunu düşünmüş ve üretici ve dönüştürücü dilbilgisi kuramını geliştirmiştir. Chomsky tarafından geliştirilen hiyerarşik yapılanmış üretici dilbilgisi, çeşitli tiplerdeki biçimsel dilbilgisi olarak artan bir güce göre bir sıralama içinde düzenlenmiştir. Üretici dilbilgisi, belirli bir dil için geçerli olan, belirli sayıdaki biçimsel kuralları ifade etmekte ve tüm dilleri yalnızca dilbilgisi cümlelerini üreten biçimsel bir araç olarak kabul etmektedir. Daha sınırlı bir ifadeyle üretici dilbilgisi, bir cümlenin dilbilgisi açısından doğru olup olmadığını gösteren biçimsel bir yöntem ya da algoritmadır. Chomsky, düzenleyici dillerin insan dili için yeterli bir model oluşturmadığını düşünmüştür; çünkü tüm diller, yan cümlelerin, cümlelere yerleştirilmesini bir hiyerarşik düzenleme içinde yapmaktadır. Chomsky'e (1998:12) göre, dilbilgisi kuramı, insan zihninin doğasına ilişkin ampirik varsayımlar ortaya koymakta; evrensel dilbilgisi, tür olarak insanın genetik temel donanımının bir kısmını oluşturmaktadır. Chomsky, tüm insanların potansiyel olarak evrensel bir dilin dil örneğine sahip olduğunu ileri sürmekte ve eşit olduklarını söylemektedir. Böylece dilbilim bilişsel psikolojinin bir parçası olmakta ve nöro-psikoloji ve biyoloji ile de ilişki içinde bulunmaktadır. Chomsky üretici dilbilimini, bilim kuramı temelinde bilişsel psikolojinin bir parçası olarak düşünmüştür. Buna göre, dili kullanan birey, kuralları ve sistemleri içselleştirmektedir. Dilbilgisinin biçimlerini belirleyen genel ilkeler, evrensel dilbilgisidir ve insan usunun genel özelliklerini ortaya koymaktadır.

3. Jürgen Habermas: İletişimsel Eylem Yetkinliği

Habermas (1971:101 v.d), Chomsky'nin yetkinlik kavramını yeniden şekillendirerek, biyolojik sınırlarından kurtarmış, evrensel pragmatik bir sınıflandırması olarak nedenselleştirmiş ve iletişimsel eylem yetkinliği kuramını ortaya koymuştur. Habermas'ın argümanının çıkış noktası, dilin kullanımı ve bu kullanımın önkoşullarıdır. Bu çerçevede "anlama" ve "yeniden inşa etme" süreçleri önem kazanmaktadır. Bireyler, konuşma eyleminde bulunarak, cümle kurma yetkinliğine sahiptirler. Dil erişilmeye çalışılan evrensel kurallara dayanmakta ve bu kurallar, tüm konuşma eyleminde bulunanlar için geçerli olmaktadır.

Yetkinliği, dilsel eylem kuramı ve dilsel yeteneğin dışına çıkararak, iletişimsel ifadeleri kapsayacak şekilde genişleten Habermas (1981:38), onu tahakkümden kurtarmaya çalışmış, özgürleşmiş söylemin bir koşulu ve amacı olarak, toplum eleştirisi sınıflandırması olarak değiştirmiştir. Habermas, "ilkesel yetkinlik" ve "kısmi yetkinlik" ayrımı yapmıştır. "ilkesel yetkinlik", özgün becerilerin eğitimi için temel becerilerdir. "Kısmi yetkinlik" ise, bireysel olarak sahip olunan farklı yetkinlikleri ifade etmektedir. Yetkinliği, yaşa ve çevre koşullarına bağımlı gören Habermas, onun dolaysız olarak eyleme dönüşemediğini düşünmüştür. Yetkinlik, olgunlaşma ve öğrenme süreçlerinin sonucuna dayanmaktadır. Habermas, bireylerin iletişim becerisine sahip olduğunu öngörmüş ve bunu "iletişimsel eylem yetkinliği" kuramıyla açıklamaya çalışmıştır.

Habermas (1981:109). İletişimsel eylem yetkinliği kuramını açıklarken "sistem

dünyası" ve "yaşam dünyası" kavramlarını önemsemıştır. Habermas, sistem dünyasının devlet, kapitalizm ve kapitalist ya da bürokratik örgütlenmelerden oluştuğunu düşünmektedir. Yaşam dünyası ise toplum, aile, dolaysız iletişim, dayanışma ve temel değerlere duyulan bağlılıkla meydana gelmektedir. Habermas, para ve iktidar olarak nitelendirdiği değişim araçlarına sahip olan sistem dünyasının, yaşam dünyasını işgal ederek, sömürgeleştirdiğini ve iletişimsel rasyonaliteyi engellediğini ileri sürmektedir. Yaşam dünyasının işgali ve sömürgeleştirilmesi sürecinde kitle iletişim araçları kamusal alanın yok olmasına, büyük firmalar ise, demokrasinin ortadan kalkmasına neden olmakta ve var olan eşitsizlik yeniden üretilmektedir. Bu süreçte etkin alımlayıcıların ve tartışmacıların yerini edilgen tüketiciler almaktadır.

Habermas (1981:110), yaşam dünyasını, sistem dünyasının işgal ve sömürsünden kurtaracak bir çare olarak evrensellik ilkesi temelinde bireyler arasında ideoloji ve iktidarın çarpıtıcı sınırlarından bağımsız, açık, dürüst ve bilgilendirici olmayı ifade eden "çarpıtılmamış iletişim" ve "ideal söylem durumu" nun yaratılmasını amaçlayan rasyonel temelli iletişimsel eylemi önemsemıştır. Habermas, tüm insanların eşit haklarla katıldıkları ideal konuşma ve tartışmaları, dili anlamının aşkın bir temelini, aşkın dil oyunlarını ve dil egemenliğinin sınırlarının olmadığı bir iletişim toplumu tasarlamaktadır. Habermas, özgür ve eşit bireyler arasındaki mutlak anlamda zorlamasız ve sınırsız tartışma durumunu "ideal konuşma durumu" olarak ifade etmektedir. Habermas "ideal konuşma durumunu", aşkın bir hakikat, özgürlük ve rasyonellik ölçütü olarak belirlemiştir. Bireylerin ideal konuşma durumunda üzerinde anlaştıkları inançlar "doğru inançlar", üzerinde anlaştıkları tercihler "rasyonel tercihler", üzerinde anlaştıkları çıkarlar ise, "gerçek çıkarlar"dır.

Habermas, iletişimsel eylem kuramında, bireyleri çevrelerini şekillendirmede edilgen bir nesne olarak değil, etkin bir özne olarak düşünmüş ve bunu yetkinlik kavramıyla ilintilendirmiştir. Habermas, iletişimsel eylem aracılığıyla kültürel bilginin iletebileceğini ve yenilenebileceğini, toplumsal bütünleşmenin sağlanabileceğini ve bireysel özdeşlemenin gerçekleşebileceğini düşünmüştür. İdeal bir iletişim toplumu, ileri sürülen tüm delillerin anlaşılması ve gerçekliğinin betimsel olarak yargılanabilmesi halinde söz konusu olabilmektedir. Tartışma yeteneği yalnızca iletişimin yozlaşmasının ya da sekteye uğramasının önlenmesi halinde olasıdır. Bunun için etik bağlantılarla normatif ideale varılması gerekmektedir. Buna göre, genel uygulamanının herkesin çıkarını / istemini tatmin edeceği öngörülebilir her norm, normun sonuçlarının ve yan etkilerinin ilgili herkes tarafından özgürce kabul edilebilir olmasını sağlamalıdır. Herkesi kapsayan evrensellik ilkesi, yalnızca pratik bir söylemin tüm katılımcılarının anlaşmasıyla buluşan ya da buluşma yeteneğine sahip olan normların geçerlilik iddiasında bulunabileceği koşulunu, söylem etiğinin temel kuralı olarak içermektedir.

4. Pierre Bourdieu: Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Sermaye Sahipliği Olarak Yetkinlik

Bourdieu (1970), Habermas gibi Chomsky'nin "yetkinlik" kavramı temelinde

düşünceler geliştirmiştir. Bourdieu, yapı, kültür ve fail arasındaki ilişkiyi kuramsallaştırmayı amaçlamış, bu nedenle çeşitli araştırma alanlarında kullanılacak kavramlar geliştirmiştir. Bourdieu, etimolojik temelde ve önemli kuramların çözümlenmesi çerçevesinde "yetkinlik" kavramını, "aktör/ habitus-alan-sermaye" ilişkileriyle ilintilendirerek irdelemiş ve bir sosyal tasarım ortaya koymuştur. Bourdieu (1970:103), yetkinliğin, öznel/bireysel açıdan aktörün becerisi ya da özelliği olarak konumlandırılmayacağını düşünmüştür. "Yetkinlik" daha çok bir ilişki olarak kavranmalıdır. Etkinlik kuramı açısından "sosyal yetkinlik", toplumsal etkinliğin istem yapısı ile kullanılabilen işlev gücü (eylem düzenlemesi) arasındaki bir ilişkidir. Yetkinliği anlamak ve kabul etmek ötekinin durumuna, olanaklarına ve özgürlüklerine uyan algılama ve değerlendirme şemasını gerektirmektedir. Bununla birlikte ötekinin yetkinlik kazanma hak ve ehliyetine sahip olup, olmadığı sorgulanabilir. Bu, sosyal konumda alana bağlıdır. Bourdieu'ye göre alan kavramı, karmaşık toplum modelinin temelini oluşturmaktadır. Hukuk, siyaset, tıp ve güzel sanatlar, toplumsal yaşama ilişkin bilgi alanlarıdır. Alanların içinde ve alt alanlarda aktörler iktidar ve statü için mücadele etmektedirler. Bu alanlarda başarılı olmak için kültürel sermaye biçimlerinin kazanılması gerekmektedir. Farklı toplumsal sınıfları çözümlleyen Bourdieu, tüm insanlarda yüksek kültüre katılma yetkinliğinin bulunduğunu ancak bunun toplumsallaşma sürecinde yapılandırılması gerektiğini söylemektedir. Böylece yetkinliğin çözümlenmesi, aktöre bağımlı olan sosyal ilişkinin yeniden tasarlanmasına bağlıdır.

Sosyal kökene ve eğitime önem veren Bourdieu (1997:49 v.d) çok değişkenli bir habitus oluşturarak, insanın yetkinliğinin çeşitlendirilebileceğini düşünmüştür. Habitus kavramı yaşam tarzı, dürtüler, tercihler, somut davranışlar, beceri ve toplumsal yetenekleri kapsamaktadır. Habitus, içselleştirilmiş düşünce-eylem ve algılama şemasıdır; bir durumdan diğerine aktarılabilen dayanıklı eğilimler bütünüdür. Eğilimler fikri, habitusun bilişsel, güdüleyici ve davranışsal düzenliliklerini ifade etmektedir. Habitus, bireysel / kişisel olan her şeyin kolektif / toplumsal ya da sosyal olduğunu ifade etmektedir. Habitus'un işlevi, düşünce, algılama, ifade ve eylemlerin sınırsız bir beceri ile tamamen özgür olarak üretilmesidir.

Bourdieu (1997: 51), Habitus'un sosyal sınıflara ve ait olunan sınıfa göre yorumlama örneklerini seçtiğini düşünmektedir. Habitus, fiziksel beden ile toplumun kültürü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Habitus'un oluşumu, oluşumunu borçlu olduğu çerçeve koşullarına bağlıdır. Burada ilk aşamada bireyin ait olduğu ve hangi toplumsallaşma deneyimlerini kazanacağını belirleyen ailesinin sahip olduğu kültürel ve ekonomik araçlar önem kazanmaktadır. Sosyal eylemler, yaşam biçimini genellevetirmekte, yetkinlik kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye ile kendini göstermektedir. Sermaye türleri toplumsal iktidarı ve eşitsizliği belirlemektedir. Kültürel sermaye güzel sanatlara ve kültüre ilişkin nesnel bilgileri, biçimsel bilgileri ve kültürel becerileri ifade etmektedir. Kültürel eylemlerin, habitus sistemi tarafından üretildiğini kabul eden Bourdieu, kültürel sermayenin, toplumsal statü sistemi ile habitus arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğunu söylemektedir. İletişimsel eylem

kültürel sermayesi, farklı sosyal sınıflar arasında eşit olmayan bir şekilde dağıtılmıştır ve toplumsal bölünmelerin ve eşitsizliklerin sürmesine yardımcı olmaktadır.

Bourdieu (1997: 54), bir toplumda, hangi kültürel eylemlerin hangi habitus biçimiyle yapılacağına ve hangisinin daha çok ya da daha az değerli olduğuna dair gizli bir uzlaşma olduğundan hareket etmektedir. Habitus tarafından üretilen kültürel eylemler, sosyal alanda hiyerarşik olarak düzenlenmektedir. Bu çerçevede insanların kendi yararları için harekete geçmeleri toplumsal bağları ve sosyal sermayeyi (sosyal ilişkiler) oluşturmaktadır. Yaşam biçimleri, statü hiyerarşisi içinde kendi durumlarını ortaya koymaktadır; bu nedenle de yalnız kültürel etkinliklerin değil aynı zamanda sosyal konumun da göstergesi olmaktadırlar. Finansal kaynaklar ise, ekonomik sermayeyi (para, mülk) oluşturmaktadır. Ekonomik koşullar, bireyin öğrenim süresini belirlerken, kültürel koşullar, kültürel olarak arzulanan davranış biçimlerinin kazanılması gibi bazı davranış biçimlerini de belirlemektedir.

Habitus bilinçdışı ve dönüşsüz eylemler, iktidar ve sınıfla yapılan bir toplum içindeki sistematik eşitsizlikler ile yakından ilişkilidir. Habitus bu eşitsizliklerden kaynaklanır ve sonucu olduğu nesnel yapıları yeniden üretme eğiliminde olan pratik eylem yolları üretir. Paylaşım farklılığında aile ve okul, toplumsallaşmada rol oynayan önemli iki kurumdur. Bu kurumlar, işçi sınıfı üzerinde haksız yarar sağlayan zengin çevrelerin lehinde etkinlikte bulunurlar.

5. Niklas Luhmann: Sosyal Sistem ve İletişimsel Eylem Yetkinliği

Luhmann (1972: 25), insan eylemlerinin sistemleri oluşturduğunu kabul etmek ve sosyal sistemlerin, bireylerden değil; somut eylemlerden meydana geldiğini düşünmektedir. Bununla birlikte bir sosyal sistem, bireylerin tüm eylemlerini kapsamamaktadır. Bireyler, eylem sistemlerinin taşıyıcısıdır; ancak hiçbir şekilde mutlaklıkları, biyolojik tasarımlarının bütünlüğü, psikolojik yapıları, gereksinimleri, istekleri ve beklentileri ile sistem içine girmezler. Daha çok, bireylerin yetenekli oldukları ve gerçekleştirdikleri eylemler ve bu eylemlerden bazıları, sistem için önemli olmaktadır; bireysel eylem bağlantılarıyla bireyler, sosyal sisteme bağlanmaktadır. Luhmann, iletişim ürettiği ve bağlantı kurma yeteneğine sahip olduğu sürece, bir sosyal sistemin, kendi kendini yönettiğini düşünmektedir. Tüm sosyal sistemler, iletişim süreçlerinin kendisine referanslı olmasına tutukludur; bu, iletişimin, kendisini izleyen olaylarla, aynı süreç tipinde kendisine etki etmesi anlamına gelmektedir ve bunu iletişim sekteye uğrayana kadar yapmaktadır.

Luhmann (1995:113 vd; 1997: 81 vd), iletişimsel eylemin üçlü bir eleme sürecinde gerçekleştiğini düşünmektedir. Birinci eleme sürecinde olanaklar repertuarında enformasyon, ikinci eleme sürecinde ise, bildiri elemeye tabi tutulmaktadır. Bildiri, enformasyon taşıyan bir davranışın seleksiyonudur; dolayısıyla davranış olanakları repertuarından seçim yapılmaktadır. Üçüncü eleme sürecinde, enformasyonun anlaşıldığını gösteren bağlantı elemesi gerçekleştirilmektedir. Enformasyonun anlamının anlaşılması, seleksiyonun kabulü ya da reddedilmesiyle,

kendi davranışının ayırt edilebilmesi için beklenen bağlantının seleksiyonu olmaktadır. İletişim sürecinin bu yapısından dolayı meydana gelen iletişim ve sosyal sistemlerin oluşumu kesin değildir. İletişimi, tarafların kendi seçimlerinden, karmaşık olarak kendini durağanlaştırabilen ve yeni sistemler olarak görülen yeni bütünsel durumlara yol açan bir fenomen olarak düşünen Luhmann, iletişimin katılımcıların kimliğini, perspektiflerin ayrımlanmasını ve yaşanılanın tamamen eşitliğini gerektirmediğini düşünmekte ve bu nedenle iletişimin meydana gelmesinin ve sürekliliğinin olası olmadığını kabul etmektedir. Luhmann, insanların eylemlerini birlikte gerçekleştirmek zorunda oldukları için iletişim kurmayı öğrendiklerini ve bu nedenle de "iletişim" ve "eylem" in dünyada varolma temel durumunun iki farklı şekli olduğunu söylemektedir. "Sözcük" ve "eylem" gibi maddenin farklı hallerinde ikisi bir arada yer almakta ve hiçbir şekilde seçilen sözcüklerin ya da eylemlerin önemsiz olması olası olmamaktadır.

Luhmann (1988: 43), işaretlerin kullanımı ile ortaya çıkan ve iletişimin anlaşılmasını algıdan dışarıya taşıyan aracın dil olduğunu düşünmektedir. Dil, enformasyonun gelişini ve anlamını anlamayı güvenceye alan ancak, bağlantıyı sağlayan yaşanılanın ya da eylemin elenmesini içermeyen önemli bir iletişim aracıdır. Luhmann iletişim kuramı çerçevesinde dili, konuşanın hangi gizli bilgiye sahip olduğuna ilişkin yetkinliğini (söz dizimsel ya da sentaksik/semantik ya da pragmatik) ortaya koyan bir kurallar sistemi biçiminde betimlemektedir. Luhmann, arı dilin ya da iletişimin, kurallar belirginleştikçe, kullanıldıkça ve cümleler kuruldukça ortaya çıktığını düşünmektedir. Dil yetkinliği böylece durumsal koşullara, somut dil kullanımına uygun bir biçime gelmekte ancak bu biçimin yenilenmesi, deforme olmasına da neden olmaktadır. Yetkinliğin ve dil kavramının tarihsel olarak konumlandırılması bu çerçevede belirlenmektedir.

Luhmann'a (1987:467; 1988: 44 vd) göre, dilden dolayı yazı, basım ve radyo-televizyon gibi medya gelişmiştir. Medya yazıya karşı, yeniden üretimin eylemsiz gerçekleştirilmesine, alımlayıcının eşzamanlı olmasına ve entegrasyona olanak sağlamaktadır. Luhmann dilsel yetkinliğe atfedilen her özelliğin, medyanın yani fonetik yazının karakteristiğinin biçimlendirilmesi olarak kendini gösterdiğini belirtmektedir. Evrensel derin bir yapıda olan ve tüm dillerin temelinde rasyonelleştirilebilir bilgi sistemi olarak yer alan dil düşüncesi, yazı dilinin temsili ve işlenmesi olarak bir kültür tarihinin yansıması ve ürünü biçiminde ortaya çıkmaktadır. Görünmeyen dilde, çağdaş dil ve iletişim kuramının görülebilir dil kullanımının arkasına yazılan potansiyel, evrensel, zamana içkin ve önsel olan tüm özellikler ortaya çıkmakta ve medya ilkesel ve biçimsel olarak değerlendirildiği sürece göreceştirilmektedir. Medya, biçimin dilbilgisi olmakta; biçim ise, aracın güncelleşmesini sağlamaktadır. Böylece medyayla ilgisi olmayan dilsel dizge düşüncesinin temeli ortadan kalkmaktadır.

Medya Luhmann'ı, iletişim medyası olarak ilgilendirmiştir. Luhmann'a (1996: 32) göre, iletişim medyası, toplum ve kültür tarafından üretilen ve yenilenen iletişim olaylarını iletmektedir. Medya anlamsal, bilisel, aracsal, toplumsal, politik

ekonomik, bilimsel ve sanatsal alanlarda hareket etme olanağına sahiptir. Medyanın toplumsal işlevi, güncelleştirilen enformasyonun toplamında değil, üretildiği bellektedir. Bu anlamda medya, yalnızca enformasyonu bilenden, bilmeyene taşımamaktadır. Medya, arka plan bilgisini ortaya koyması ve iletişim için bundan yola çıkılmasını sağladığı sürece önemlidir. Toplum ve kültür, farklılıkların ara zamanına ve ara mekanına dayanmaktadır. Medya farklılıkları ortadan kaldırmamakta, iletmektedir. İletişim büyük ölçüde kesin olmadığı için medyanın görevi, kesin olmayan iletişimi kesinleştirmek ve yeni belirsizlikler yaratmaktır. Bu çerçevede Luhmann, ekonomi, bilim ve din sistemlerine benzer bir sosyal sistem olarak tasarladığı medya sisteminde medya yetkinliğini, insanın iletişim ve eylem repertuarında medyanın tüm türlerinden etkin bir şekilde yararlanma yeteneği olarak kabul etmektedir.

6. Dieter Baacke: Medya Yetkinliği

Baacke (1980:102;1996:4), yetkinlik kavramından yola çıkarak, medya yetkinliği kuramının oluşturulmasına büyük katkıda bulunmuştur. Baacke'ye göre, yetkinlik kavramı, insanın bağımsız hareket eden bir varlık, bir özne olması, gerçek ve önceden verili olan yaşam durumu karşısında yenilmemesi için gereksinim duyduğu olanakları ifade etmektedir. İnsanların pek çok yetkinlikleri olduğunu vurgulayan Baacke, iletişim yetkinliğinin, insanın "yaşam dünyası"nda ya da "günlük yaşamı"nda ortaya çıktığını belirtmektedir. "Yaşam dünyası", bir insan ya da grup (aile, sınıf, çalışma arkadaşları v.b) için deneyimlerin ve eylem olanaklarının tasarlandığı gerçek çevredir. "Yaşam dünyası", eğitim ve toplumsallaşmanın gerçekleştiği yaşam alanıdır; iletişimi belirlediği gibi onu kapsamakta ve aynı zamanda da şekillendirmektedir. "Günlük yaşam" ise, eylemlerin yinelenen yapısı çerçevesinde günlük yaşamın eylemlerini, rutinlerini veya alışılmışın dışında ortaya çıkan durumları kapsamaktadır. Tüm yaşam dünyaları iletişimsel eylemler için bir temel oluşturan tarihsel ve toplumsal koşullar tarafından belirlenmektedir. Bu çerçevede iletişimsel yetkinlik, toplumsal iletişimde ve karşılıklı etkileşimde yer alma becerisini, kişinin gerçeği anlama durumunda olmasını ve gerçeğin şekillendirilmesine etki etmesini ifade etmektedir.

Baacke'nin (1996:5) medya yetkinliği kuramı, teknik-elektronik örgütlenmiş iletişim ilişkilerini özelleştirmekte ve insanın dilsel ve eylem yetkinliği ile diğer insanların anlamasının sağlanmasını ve eleştirel düşünme ve argüman sunma becerisinin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Baacke (1997: 98), medya yetkinliğinin, eylem yetkinliği (dünyaya egemen olmanın ve dünyayı değiştirmenin tüm biçimleri) gibi iletişimsel yetkinliğin özelleştirilmesi (algılamanın tüm anlam edimleri) olduğunu söylemektedir. Medya yetkinliği, iletişimsel yetkinlik ve eylem yetkinliği birbirine geçmiş yapı taşlarıdır. Her üçünün de "yetkinlik" ile ilgili ortak özelliği bulunmaktadır. Bu da insanın yetkin bir yaratık olmasıdır. Medya yetkinliği böylece medyayı algılama biçimleriyle ilişkili olarak günlük yaşamın repertuarı içinde yer almayan öğrenme ve deneyim kazanmaya olanak sağlamayı amaçlamaktadır. Medya yetkinliği, medya içeriklerine karşı eleştirel bir yaklaşımın benimsetilmesini önermektedir.

Medyanın yetkin kullanımı, düşünme ve uygulama için tutarlı eylemleri gerektirmektedir. Medyayla entegrasyon, medya kaynaklarından elde edilen bilgi ve eğitimlerin, dolaylı deneyimlerin bilinçli bir şekilde yaşam alanına ve toplumsal ilişkilere taşınmasını amaçlamaktadır.

Baacke (1997: 99), kapsamlı bir medya yetkinliği kazanılması için dört aşamalı bir medya yetkinliği kuramı geliştirmiştir. Bu kuramın aşamalarının tek tek boyutları kesişmekte ve iç içe geçmektedir. Medya yetkinliği kuramının aşağıdan başlayan birinci aşamasında, eleştirel medya yetkinliği, ikinci aşamasında medya bilgisiyyle erişilmeye çalışılan medya yetkinliği, üçüncü aşamasında, medyanın öğretici ve doğru kullanımına dayalı medya yetkinliği, son aşamasında ise, etkin ve şekillendirici medya yetkinliğinin kazandırılması hedeflenmektedir.

Baacke'ye (1997: 99) göre, medya yetkinliği kuramının birinci aşamasını oluşturan eleştirel medya yetkinliği kazandırılması çalışmaları, kaynakların ve içeriklerin yetkin bir şekilde değerlendirilmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu aşamada medya aracılığıyla iletilen gerçeğin tanınması, medyanın üretim koşullarının ve işleme süreçlerinin değerlendirilmesi için gereken yetkinliğin kazandırılması hedeflenmektedir. Kurgu ile gerçeğin ve şekillendirilmiş gerçeğin ayırt edilebilmesi ya da gerçeğin ikinci elden ya da x'inci elden sunumunun fark edilmesi önemlidir. Basılı medyanın yanında sayısal medyanın da bilinçli ve sorumluluk anlayışı içinde seçilmesi ve uygun teknik olanakların kullanılmasının sağlanması istenmektedir. Medyanın eleştirel, toplumsal, etik, ekolojik ve kişisel olarak dönüşümlü kavranması amaçlanarak, medya tarafından sunulan iletilerin doğru değerlendirilebilmesi için zihinsel ve duygusal gelişmenin sağlanması hedeflenmektedir. Bu, medya tüketiminin kapsamlı olarak gözlenmesini ve medyanın küresel, sosyal ve ekolojik bir bağlam içinde eleştirel olarak sorgulanmasını ve toplumsal alana konumlandırılmasını, tanınmasını ve anlaşılmasını sağlayacaktır. Böylece tüm medya içeriklerinin arka planının eleştirel olarak değerlendirilmesi ve içeriklerin ilettiği değerlerin, normların ve rollerin sorgulanması gerçekleştirilebilecektir.

Kuramın ikinci aşamasında, medya bilgisine erişilmesi hedeflenmektedir. Bunun için güncel medya sistemine, program türlerine, yapısına ve cihazların kullanımına ilişkin bilgiye sahip olunmalıdır. İkinci aşama, farklı medyanın karşılaştırılmasını, medyanın gücünün ve güçsüz taraflarının tanınmasını ve bundan yararlanılmasının bilinmesini hedeflemektedir. Öğrenme yöntemlerinin ve araçlarının seçilmesi ve bunlara egemen olunması amaçlanmaktadır. Enformasyonun bilinçli olarak aranması ve seçilmesi yetkinliğinin kazandırılmasında özellikle İnternet'in doğru kullanımı hedeflenmektedir. Bunun yanında seçme ve arşivleme yeteneğinin geliştirilmesi, enformasyona hızlı ulaşma, değerlendirme ve yorumlama yollarının öğrenilmesi istenmektedir.

Kuramın üçüncü aşamasında, bireyin, medya iletişiminde etkin olarak yer alması amaçlanmakta ve medyadan nasıl yararlandığı önem kazanmaktadır. Öğretici ve yararlanma yönelimli medya yetkinliği; bilinçli kişisel medya kullanımının sağlan-

masını, enformasyonun konumlandırılmasını ve bağlamının ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Pedagojik, öğretici ve yönetsel tasarımların bilinmesi, farklı dünyalara (çocukların ya da gençlerin dünyası) ilişkin bilgilenme, iletişim becerisinin kazandırılması ve medyanın amaca uygun kullanımının sağlanması hedeflenmektedir.

Kuramın dördüncü aşamasında ise, medyanın şekillendirilmesi, teknik ve estetik biçimlendirme amaçlanmaktadır. Etkin, yaratıcı ve şekillendirici medya yetkinliği, olanakların en uygun kullanımının sağlanması için uygun medyanın seçimini hedeflemektedir. Medya çevresinin profesyonel, yeni ve yaratıcı olarak şekillendirilmesi, medya sürecinin şekillendirilmesine etki edilmesi ve teknolojinin ve yaratıcı bileşenlerinin kullanılmasının öğrenilmesi gerekmektedir. İçerik ve ürünlerin, nitelikli pazara; örneğin sayısal ağa ve ağa uygun çalışma araçlarına göre hazırlanması ve sunulması hedeflenmektedir. Farklı medya ve farklı araçlarla kendini ifade edebilme yeteneğinin geliştirilmesi ve bunun eklenme aracı olarak kullanılması için sosyal etkileşim ve farklı medyada kendi içeriklerinin kullanılması önem kazanmaktadır. Kişilerin internet aracılığıyla kendi sunumlarını şekillendirebilmelerine, yaymalarına ya da kullanıma hazır hale getirmelerine olanak sağlamalıdır.

7. Eleştirel Değerlendirme ve Sonuç

Chomsky'nin düşünceleri, Wittgenstein'in, Apell'in ve Habermas'ın tartışmaya açtıkları dil felsefesine yaklaşmakta ve tüm insanların potansiyel olarak evrensel bir dil örneğini benimsemiş olduklarını bir koşul olarak kabul etmektedir. Chomsky, somut davranışları (performans) dilbilimsel araştırmaların merkezine yerleştirmemektedir; aksine davranışların temelinde yer alan bilgi sistemini (yetkinlik) merkeze yerleştirmektedir. Böylece dilbilim, insan zihnine kenetlenen temsilleri ortaya koyan, insanın konuşma yeteneğinin yapısının çözümlenmesi ve betimlenmesini sağlayan açıklayıcı bir bilim dalı olmaktadır. Chomsky'nin düşüncelerinde yetkinlik, eğitsel bir amaç değildir; doğal dilin kurallara uygunluğunu ve insanın doğuştan gelen sınırsız cümle kurma, dili üretme yeteneğini betimlemek ve açıklamak için çözümleyici bir sınıflandırmadır. Chomsky'nin yetkinlik kavramı, dil kullanımının kuralsal özelliklerini yeterince dikkate almaması nedeniyle eleştirilmiştir. Bu nedenle de onun düşüncelerine karşı iletişimsel yetkinlik kavramı geliştirilmiştir. Chomsky, yetkinliğin ne olduğunu kesin olarak belirlememiş ancak yetkinliğin sınırlandırılmasının dilbilim çözümlenmelerinin temel görevlerinden olduğunu düşünmüştür. Chomsky, yetkinlik kavramı ile idealleştirilmiş konuşmacı ve dinleyici tasarımına ve homojen bir dil topluluğuna dayanan kuramsal bir yapı betimlemiştir.

Chomsky'nin, dilsel yetkinliği doğuştan kazanılmış evrensel bir kurallar dizgesi olarak kabul ettiği yaklaşımının günümüzde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Chomsky çalışmalarında insanların dilsel açıdan cümleleri nasıl oluşturduklarına ve onları nasıl anladıklarına ilişkin psikolojik bir model olarak dönüşümlü bir dilbilimi ortaya koymamıştır. Chomsky, ampirik araştırma yapmamış, üretilmiş dilsel

ifadeleri gerçek ve çözümlenebilir kabul etmiştir. Chomsky, dilbilgisinin evrenselliğini soyut olarak ortaya koymakta; tek tek dillerin ve kural sistemlerinin ortak olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle Chomsky'nin yetkinlik kavramı tarihsiz, soyut ve kişisellikten uzak kalmaktadır.

Chomsky'nin kuramının biyolojik temelleri sorgulanabilir; çünkü söz konusu olan yalnızca biyolojik olgunlaşma ile erişilemeyen süreç içeren zihinsel yapılarıdır. Bilişsel algılama kuramının yanında iletişim kuramı temelli veriler de işlenmektedir; dilsel yeteneklerin nedeninin bir ölçüde insan ve insan olmada temellendirilen tasarımda bulunduğu ileri sürülebilir.

Habermas, Chomsky'nin yetkinlik kavramını yeniden şekillendirmiş, biyolojik temellerinden kurtarmış ve dilbilimsel pragmatizmin bir kategorisi olarak nedenselleştirmiştir. Habermas, insanın dünyaya yöneliminde, doğaya egemen olmasında ve onu şekillendirmesinde yalnızca "iş" değil "iletişim" in de temel bir sınıflandırma olduğunu ileri süren felsefe tarihi temelli kuramını geliştirerek, materyalist bir kavramın yanına idealist bir kavram önermiştir. Habermas, yetkinliği, dilsel eylem kuramı ve dilsel yeteneğin dışına çıkararak, iletişimsel ifadeleri kapsayacak şekilde genişletmiş, tahakkümden özgürleşmiş söylemin bir koşulu ve amacı olarak toplum eleştirisi kategorisi olarak değiştirmiştir. Ancak bu üç değişikliğin ağırlıklarının kuramsal ve uygulama açısından uyumlu olup olmadığı kuşkuludur.

Habermas, kamu ile özel otoriteler arasında var olduğunu düşündüğü ve idealeştirdiği kamusal alanda hegemonya mücadelelerinden pek söz etmemiş, farklı kamusal alanlar olabileceğini düşünmemiştir. Gerçekte herkesin kendisini ifade edebileceği ve herkesin herkesi anlayabileceği ideal bir iletişim toplumu yoktur. Habermas bütünsel bir kamusal alan betimlemesi yaparak, karmaşık toplumlarda sosyo-ekonomik, cinsiyet ve ırk farklılaşmalarını göz ardı etmiştir. İdeal iletişim toplumu, "karşı-olguşal" bir istek ya da hiper gerçek bir tasarım olarak kalmaktadır. Habermas'ın yaklaşımında, normatif ve erişilmeye çalışılan hedeflerin olduğu görülmektedir. Egemenlik mücadelelerinden uzak, kamusal çıkarların tartışıldığı nötr ve ideal bir kamusal alan tasarımı yapan Habermas'ın, modern toplumun sorunlarına ilişkin belirlemeleri yerinde olmakla birlikte önerdiği çözüm önerileri yetersiz kalmakta ve kuramını ütopyik bırakmaktadır.

Medya Habermas'ı dışsal olarak ilgilendirmemiş; daha çok medyanın iletişimsel yetkinliği tahrip ettiğini göstermeye çalışmıştır. Habermas'ın yaklaşımında yetkinlik kavramına erişilmesi ile birlikte geleneksel medya eğitiminden vazgeçilmesi gerektiğinin işaretleri görülebilir. Ancak bu amaçların medya eğitiminde uygulanabilirliği tartışmalıdır.

Bourdieu, çözümlenemelerini yapıdan ve öznel deneyimden toplumsal pratiğe kaydırmış, pratikleri, nesnel toplumsal ilişkileri ve dünyaya ilişkin öznel yorumları yansıtan ve yeniden üreten şeyler olarak kabul etmiştir. Bu yöneliminin temelinde habitus fikri bulunmaktadır. Bourdieu, Chomsky'nin, sınırlı dilbilgisi kurallarının

yardımıyla sınırsız ve çeşitli dilsel ifadelerin üretildiği ve ifadelerin tümünün, ürettikleri sistemin yapısal özelliklerine sahip oldukları düşüncesini habitus'a taşımaktadır. Bourdieu, üretici dilbilgisini önemle vurgulamış ve habitusu, kültürel bir mekanın değişken algılamaları, düşünceleri ve eylemleri üretmesine olanak sağlayan ve insanların içselleştirmiş oldukları örnekler sistemi olarak kabul etmiştir. Üretici dilbilgisi ile insanın ifade edebileceği ve değiştirebileceği tüm cümleler tasarlanmıştır ve bunlar habitusta ortaya çıkmaktadır.

Bourdieu ile Chomsky'nin düşünceleri arasındaki temel fark Chomsky'nin yetkinliğin doğuştan geldiğini, Bourdieu'nun ise, habitus'un sosyalleşme sürecinde öğrenilerek kazanıldığını düşünmeleridir. Habitus, çok sayıda çeşitli pratikler (sosyal eylemler) üretmektedir. Habitus'un, sosyalleşme sürecinde kazanıldığını düşündüğü için Bourdieu, kültürel kuralları içselleştirmektedir. Bourdieu, bireysel ve kurumsal düzlemlerde kültürün ve kültürel mücadelelerin önemine dikkat çekmekte, kültür ve fail arasındaki ilişkilerin kuramsal temellerini oluşturmaktadır.

Luhmann'ın iletişim kuramında, belirli eylem ve iletişim beklentisinin meşruiyeti ve iletişim kodlarının ve olaylarının onaylanmasına ilişkin soruların rasyonel olarak formüle edilmesi ve iletişimsel olarak açıklanması öngörülmemiştir. Egemen iletişim kodunun anlam çevresinde yer almayan, iletişim kurma yeteneğine sahip görülmemektedir. Luhmann'ın yaklaşımında, diğer sosyal sistemlerde olduğu gibi medya sisteminde de, sistemin unsurları bireyler, gruplar ya da örgütlenme biçimleri değildir. Bu sistemin unsurları iletişimsel eylemlerdir. Böyle bir sistem, kendisini karmaşık çevresinden sınırlandırarak, kurmaktadır. İnsan değil, sistem iletişime girdiği için her pedagojik çaba boşa sarf edilmiş olacaktır; çünkü sistemin eğitilmesi olası değildir.

Luhmann'ın yaklaşımı, yapısalci kuramcılarla (Saussure, Chomsky) eylem (Habermas) kuramcıları arasındaki belirgin farklılıklardan bağımsız olarak, dilin "logos" ifadesinin inandırıcılığını göstermektedir. Wittgenstein'dan bu yana felsefe ve iletişim bilimiyle ilgilenen kuramcılar, dilin kullanımını seslilikten uzak olarak irdelemelerine rağmen Luhmann, sesli dilin özelliklerine dikkat çekmiştir. Luhmann, sesli biçim ile yazılı biçim arasında ayırım yapmış, sözel dilin uzun yıllar süren taşıyıcılığından sonra sözel iletişimin yazılı bir metin biçimine getirilemeyeceğini düşünmüştür. Dilsel iletişim öncelikle seslilik aracında anlamın süreçlendirilmesidir. Luhmann, dili bir sistem, yapı, kurallar ya da yetkinlik olarak görmemiştir. Bu çerçevede Luhmann'ın iletişim kuramı, dile vurgu yapmakla birlikte dilsel yetkinlik açısından yeterince açıklayıcı değildir.

Baacke, "İletişimsel yetkinlik" ve "medya yetkinliği" kavramlarının pedagojik içeriğine dikkat çekmiş ve eğitim ile değiştirilebilir olduklarını kabul etmiştir. İletişimsel yetkinlik, günlük yaşama yönelirken, medya yetkinliği, teknik-endüstriyel önlemler ve genişleme ile iletişim yapılarının değişimini vurgulamaktadır. Baacke, karmaşık medya dünyasında yaşayan insanın, doğru yolu bulabilmesi için farklı yetenekleri öğrenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle "medya yetkinliği"

yeni ve temel öğrenme ödevlerinden biridir. Medya yetkinliğinin insanların pek çok yetkinliklerinden yalnızca biri olduğunu düşünen Baacke, medya iletilerinin (resim dili, filmlerde montaj ilkeleri v.b) doğru anlaşılması ve bireyin bağımsız eylemde bulunabilmesi için onu bir koşul olarak görmektedir.

Baacke'nin medya yetkinliği kavramı, pedagojik açıdan özgül değildir, dört aşamalı medya yetkinliği kuramı ise, mutlaklığı ya da tamamlanmışlığı ifade etmemektedir. Her aşama kişisel bakış açısına ya da yönelime göre farklı biçimlerde düzenlenebilir ve genişletilebilir. Dört aşamalı medya yetkinliği kuramında, medya yetkinliğini öznel-bireysel olarak sınırlandırmamak için medyayı biçimlendirme amacının birey ötesi toplumsal alana yönlendirilmesi gerekmektedir. Böyle bir tartışma tüm ekonomik, teknik, sosyal, kültürel ve estetik sorunları kapsayan bir medya yetkinliği tasarısını beraberinde getirecektir.

Medya yetkinliği çalışmaları, sosyal, kültürel alanların ve okul ve eğitim sürecinin yanında serbest zamanların yönlendirilmesinde de etkili olmalıdır. Bu çerçevede medya yetkinliğinin kazandırılması için bir iletişim teknolojisi ağının oluşturulması düşünülebilir. Modem aracılığıyla veri ağlarına bağlanarak, enformasyon toplumunun küresel olanaklarına erişilebildiği gibi medya yetkinliğini gerçekleştirmek için de teknik-ekonomik koşulları, bilgiyi ve amaçları birbirine bağlayan bir iletişim ağı sisteminin kurulması gerçekleştirilebilir.

Kaynakça:

Baacke, Dieter (1980). **Kommunikation und Kompetenz. Grundlegung einer Didaktik der Kommunikation und ihrer Medien.** München: Juventa.

Baacke, Dieter (1996). "Medienkompetenz als Netzwerk". **Medienpraktisch.** Frankfurt am Main: Gemeinschaftswerk der Evangelischen. Publizistik GmbH. 20, 4-10.

Baacke, Dieter (1997). **Einführung in die Medienpädagogik.** Tübingen: Niemeyer Verlag.

Bourdieu, Pierre (1970). **Die feinen Unterschiede.** Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

Bourdieu, Pierre (1997). "Ökonomisches Kapital - Kulturelles Kapital - Soziales Kapital". Die verborgenen Mechanismen der Macht. **Schriften zur Politik & Kultur.** Steinrück M. (der.) içinde. Hamburg: VSA-Verlag. 1, 49-79.

Chomsky, Noam (1969). **Aspekte der Syntaxtheorie.** Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

Chomsky, Noam (1998). **Reflexion über die Sprache.** Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

Habermas, Jürgen (1971). "Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz". **Theorie der Gesellschaft oder Soziotechnologie.** Habermas J.; Luhmann N. (der.) içinde. Frankfurt am Main. Suhrkamp Taschenbuch Verlag. 101-141.

Habermas, Jürgen (1981). **Theorie des Kommunikativen Handelns.** Cilt I. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

Luhmann, Niklas (1972). **Funktionen und Folgen formaler Organisation.** Berlin: Verlag Duncker & Humblot.

Luhmann, Niklas (1987). "Sprache und Kommunikationsmedien. Ein schiefelaufender Vergleich". **Zeitschrift für Soziologie.** Bielefeld: Lucius & Lucius Verlagsgesellschaft mbH. 16-6, 467-468.

Luhmann, Niklas (1988). "Die Macht der Verhältnisse und die Macht der Politik". **Macht und Ohnmacht.** Schneider H. (der.) içinde. St.Pölten / Wien: Niederösterreichisches Pressehaus. 43-51.

Luhmann, Niklas (1995). **Soziologische Aufklärung**. Cilt II. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Luhmann, Niklas (1996). **Die Realitaet der Massenmedien**. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Luhmann, Niklas (1997). **Die Gesellschaft der Gesellschaft**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

26

Saussure, Ferdinand (1967). **Grundfragen Der Allgemeinen Sprachwissenschaften**. Berlin: Gruyter Verlag.

Weinert, Franz (1999). "Concepts of competence". **DeSeCo Expert Report**. Neuchatel: Swiss Federal Statistical Office. 4-34.

Wunden, Wolfgang (1980). "Medienpädagogik - Führerschein fürs Fernsehen?". **Südfunk-Hefte**. Stuttgart: Süddeutscher Rundfunk. 3, 2-52.